

GALBÁCS PÉTER

Max Weber és a modern makroökonómia újraértelmezése

Elméleti keret a kortárs makroökonómia módszertani elemzéséhez

A tanulmány bekapcsolódva a főáramú közgazdaságtant övező erőteljes vitába, egyes módszertani-gazdaságfilozófiai szempontokra kívánja felhívni a felek figyelmét. Olyan értelmezést szándékozik körvonalazni, amely Weber hagyományos neoklasszikus közgazdasági módszertana alapján jelöli ki az absztrakt-idealizált főáramú modellek adekvát helyét. Kitér a modellek és a valóság közötti viszonyra a hagyományos leegyszerűsítő empirikus ellenőrzésen túlmutató kritikájára is. Az értékelés egyben egy érzékeny szempontrendszert is rendelkezésre bocsát, amelynek a kortárs makroökonómiaira való alkalmazása révén kidomborodnak a jelenleg széleskörűen elfogadott lineáris fejlődési modell által elfedett módszertani törések is.*
Journal of Economic Literature (JEL) kód: B22, B41, E32.

Tessék visszamenni a szöveghez, és újra elolvasni, hogy mi van odaírva. [...]
Csak arra tessék koncentrálni, ami oda van írva.
(Jonathan Franzen: Diszkomfortzóna)

Problémafelvetés

Az utóbbi időben a főáramú közgazdasági elmélettel szembeni lendületes és markáns kritikák folyamatos erősödésének lehetünk tanúi, amelynek színvonalas leágazása található a hazai irodalomban (Csaba [2014], Mellár [2015]). Ezek mind

* A szerző köszönettel tartozik Nagy J. Endrének (Simmelweis Egyetem) Max Weber módszertanával kapcsolatos részletes kommentárjaiért, Ábel Istvánnak (Budapesti Gazdasági Egyetem) szerkezeti és tartalmi kérdésekben tett javaslataiért, illetve Ross B. Emmett (Michigan State University) és Lawrence A. Scaff (Wayne State University) professzoroknak Weber amerikai recepciójával kapcsolatos segítő megjegyzéseikért. Külön köszönet anonim lektoromnak, amiért felhívta a figyelmem néhány korábban elhanyagolt szempontra, és Mihályi Péternek (Budapesti Corvinus Egyetem) a cikk korábbi változatához fűzött kritikái megjegyzéseikért. Robert E. Lucas kéziratának tanulmányozására a Duke University könyvtárában a Budapesti Gazdasági Egyetem kutatási támogatása révén került sor. Minden hiba a szerzőt terheli.

a látszólag útját tévesztett, amerikanizálódott közgazdasági magaselméletet széles körben övező szakmai elégedetlenség lenyomatát jelentik. *Blaug* [2002] részletes áttekintést nyújtva az elégedetlenség szakirodalmi hagyományairól, kritikáját főleg az általános egyensúlyi elmélet ellen irányítja, amely a legfőbb bűnbak abban a folyamatban, amely a matematikai precizitás oltárán állítólag feláldozta a gyakorlati relevancia szempontját.

Miközben azonban a főárammal szembeni kritikai hangok alapvetően módszertani természetűek, hiszen rendre a modellek és a valóság közti kapcsolatot elégtelen jellegét hangsúlyozzák, a kortárs makroökonómia gazdaságfilozófiai szempontú tanulmányozása továbbra is csak egy szűk kutatói csoport játékszere maradt, amelynek eredményeiből maga a modern makroökonómia és annak kritikája is csak kevés eredményt hasznosít. Az elmélet tisztaságára alapozott támadás (*Mihályi* [2013]) persze a kritikát eleve kudarcra ítéli (*Kornai* [1971] kiváló példa a rosszul pozicionált, emiatt terméketlennek bizonyult kritikára – erről lásd *Gedeon* [2013]). Maradnak tehát a főáramú modellek téves használatának példái, amelyekből azonban sehogyan sem következik az elmélet hibás felépítésének ténye.

A felek közti nézeteltérés egyébként nemigen ölti magára a vita formáját. A kritikusok jól ismertté vált megjegyzéseiket ismétlik, amelyekre azonban a főáramú közgazdaságtan képviselői nem reagálnak. Utóbbiak kézenfekvőnek tekintik az általuk művelt tudomány hasznát, értelmét és célját, így hajlamosak elzárkózni a számukra értelmetlen konfrontálódástól. A főáramú közgazdaságtan kritikával szembeni közönye hosszú folyamat eredménye. Az egyik végpontot *Lucas–Rapping* [1972] jelzi: a szerzőpáros a *Journal of Political Economy* hasábjain reagált Albert Rees tanulmányukat érintő kritikájára (lásd *Lucas–Rapping* [1969] és *Rees* [1970]). A másik végpont a szintén újklasszikus Tom Sargent, aki egy interjú során (*Rolnick* [2010]) láthatólag nem is volt tisztában a főáramot érő kritikák részleteivel, majd – miután a kérdező felvázolta ezeket – egytől egyig a megértés hiányának számlájára írta őket. Kifejezetten vonakodott attól, hogy e megjegyzésekkel bajlódjon. Ez a közöny azonban nem tudja erősíteni a főáramú közgazdaságtan és ezzel együtt a modern makroökonómia pozícióját, hiszen az ellenvetések végül is nem lesznek megválaszolva.

Jelen tanulmány metodológiai szempontokat nyújt a vita számára, amelyek segítségével számot vetünk a főáramú modellek adekvát használatának módjával, hiszen mielőtt az új paradigma kialakítását sürgetnénk, mindenképpen meg kell vizsgálni a fennálló paradigma használhatóságát. Nem tagadva a modern makroökonómia végletesen elvont jellegét, e modellek változó, esetenként tehát meglévő relevanciája mellett érvelünk, felhívva a figyelmet e relevancia természetére is. Tézisünk az, hogy a főáramú közgazdaságtani elmélet nem tekinthető egységesnek a valósághoz való viszonyát illetően, ezzel pedig egy, a mainál differenciáltabb értelmezés szükségességére igyekszünk felhívni a figyelmet. Kulcskifejezésünk a *megértés*: bizonyítjuk, hogy a gazdasági-társadalmi valóság egyes aspektusainak megértésében a főáramú közgazdaságtan bizonyos fejezetei kifejezetten sikeresek és adekvátak, míg más főáramú közelítések valóban kétes értékűek. A Friedman–Lucas–RBC fejlődési vonalon mozogva azt emeljük ki, hogy

Lucas miben felelt meg a hagyományos neoklasszikus elveknek, és a gazdasági ciklusok reálmodelljének elmélete hogyan távolodott el attól.¹

Munkánk melléktermékeként egy, a körültekintő értékeléshez szükséges metodológiai szempontra is felhívjuk a figyelmet. A legfontosabb feladatunk annak tisztázása, hogy *mikor és miért kell* egy elmélet hasznossága mellett érvelni, ha azt a gyakorlatban csak csekély mértékben lehet közvetlenül hasznosítani. Minderre azért van szükség, hogy a nagy lendület miatt a főáram szükséges és elodázhatatlan kritikai át- és újragondolása ne hogy észrevétlenül átcsússzon a főáram kritikátlan elvetésébe. *A főáram bizonyos célokra való tagadhatatlan alkalmatlanságából helytelen az egységes egésznek tekintett főáramú elmélet mint tudományos vállalkozás kudarcára következtetni.* Csak ezt figyelembe véve kerülhetjük el azt a hibát, hogy a (talán) helyes főáramot annak (esetenként nyilvánvalóan) téves használatával azonosítjuk, s így az elmélet egészét haszontalanként elutasítjuk. Másként az ennek nyomán kialakuló elméleti burjánzás parttalanná válhat, és hamarosan megjelenének az egymásnak ellentmondó vélemények, és egyik félnek sem lenne végső hivatkozási alapja.

A cikk konklúziója szempontjából fel kell hívnunk a figyelmet egy fontos megkülönböztetésre. Igaz ugyan, hogy az intézményi és a főáramú közgazdaságtan egyaránt ideáltípusokat használ, e fogalmaknak azonban más az ontológiai státusa. A tökéletes verseny és az oligopolisztikus verseny, az árelfogadó vagy az ármegethározó vállalat egyaránt ideáltípusok, s bár e fogalmak mindegyike referál (ahogyan Putnam [1975] mondaná, vannak olyan valóságos entitások, amelyekre az e fogalmakhoz kapcsolt leírások *közéltőleg* illenek),² e fogalmak az egyes elméleti rendszerekben nagyon különböző feladatokat látnak el. Uskali Mäki szavaival élve: egyes fogalmak ezek közül dezidealizáltabbak, mint mások (Mäki [1994]). A lényegesen dezidealizáltabb intézményi fogalmakkal és mechanizmusokkal ténylegesen tapasztalt szereplőket és folyamatokat írnak le, hiszen e fogalmaknak – létrehozásuk céljából adódóan – számottevő a *közvetlen* deskriptív relevanciája. Egyszerűbben fogalmazva, *az intézményi modellel a valóság jó közelítéssel leírható olyannak, amilyennek azt közvetlenül tapasztaljuk.* Ha ezt a szerepkövetelményt támasztjuk a végtelenül absztrakt főáramú fogalmakkal és modellekkel szemben, a közvetlen leírásra valóban alkalmatlan neoklasszikus ortodoxia mindig kudarcnak fog tűnni.

E különbség azzal magyarázható, hogy a különböző közgazdasági iskolák erősen eltérő fogalomalkotási elveket követtek, hiszen minden kutatási hagyomány sajátos metafizikai és módszertani elkötelezettségeket mutat, és sajátos ontológiára épül, amelynek feladata a kutatási hagyomány által elismert létezők katalógizálása (vö. Laudan [1977]). Miközben a főáram metodológiájának kérdése az

¹ A tanulmányunkban felépített elemzési keret zavartalanul kiterjeszthető az e fejlődési vonalon kívül álló elméletekre is. Ha az elméleteket Carnap [1939] nyomán interpretált rendszereknek tekintjük, az elméletek közti különbségek az axiómák közé helyezett feltevésekben (és persze a levezetésekben) mutatkozó különbségekre redukálódnak. De Vroey [2016] az újkeynesiánus modelleket tulajdonképp a Lucasra való reakció termékének tekinti: a modellek megalkotása során a lucasi optimalizáló szereplőkre épített makromodellekbe visszakerült néhány tipikus keynesiánus feltevés.

² A főáram értelmezése szempontjából kritikus fontosságú annak vizsgálata, hogy az olyan fogalmak, mint a *homo oeconomicus*, miként tudnak valóságos entitásokra referálni, miközben a valóságban nem léteznek a neoklasszikus attribútumokkal felruházott gazdálkodó emberek.

itt elemzett Menger–Weber-féle módszertan követése volt,³ az intézményi iskolára olyan gondolkodók gyakorolták a legnagyobb hatást, akik főáramú szempontból nem is számítanak közgazdásznak (elég, ha Marx és Keynes nevét említjük). E módszerek egyébként kompatibilisek lehetnének, bár egymás szempontjából a higgadt értékelés önfegyelmet kíván.

Nem túlzás azt mondani, hogy a főárammal szembeni intézményi kritika a saját *módszertani* elvek másik táboron való számonkéréséből következik, ami mintha a kuhni paradigmamodel szerinti gondolkodásból adódna: a tudományos fejlődés érdekében meg kell dönteni a kudarcosnak értékelt fennálló paradigmát. Ezzel csak az a probléma, hogy a közgazdaságtan teljesen más stratégia mentén halad, mint a *Kuhn* [2000] által eredetileg leírt fizika. Miközben a fizikában a nagyrendszerek kumulatív módon épülnek egymásra, s így az egymást váltó paradigmák a valóság egyre átfogóbb közelítései (*Weinberg* [2016] 291–305. o.), a közgazdaságtan szelektíven jár el, a társadalmi-gazdasági valóság egyes, a kutatók által vizsgálni kívánt nézőpontjait emeli ki (vö. *Contessa* [2007]). Ez nem más, mint elméleti pluralizmus, amelyben viszont a résztvevők saját közelítésük primátusa felett vitatkoznak – sokszor abszolutizálva saját közelítésüket. Nem lehet máshogyan értékelni azt, ahogyan a főáram intézményi kritikájában a közvetlen empirikus bizonyítás lesz a fogalomalkotás és modellépítés elve, miközben a valósággal való nagyon közvetett, erőteljes absztrakción keresztüli érintkezést egyszerűen nem fogadták el, de legalábbis kétes értékűnek tekintették.

Ugyanilyen gyanakvós övezi azt a tényt is, hogy a főáramú tételek falszifikációja csak komplex ökonometriai módszerek alapján lehetséges, ahol könnyen kétségbe vonható eredmények konfirmálják azt, hogy a vizsgált modell sikeresen emeli ki a társadalmi-gazdasági valóságban működő mechanizmusok valamelyikét.⁴ A totalitásra törekvés számára mindig csábító a töredékesség relevanciájának elvitatása. Itt éppen amellet érvelünk, hogy a főáram töredékessége kifejezetten szándékolt jellegű, s ekként igényli is az intézményi és egyéb irányokból érkező kiegészítéseket. Valóban igaz, hogy a közvetlen leírásra deklaráltan nem alkalmasak a főáram által alkalmazott ideáltipikus fogalmak. Ezzel együtt azonban azt is látni kell, hogy egy másfajta megértési stratégia szerint e fogalmak hasznosak lehetnek, s gyakran valójában nélkülözhetetlenek is.

A főáramot a valósággal való szakítás miatt kritizáló vélemények cáfolata két összefüggő lépésben történhet: először be kell mutatni az absztrakt ideáltípust mint a (társadalmi-gazdasági) törvények megragadásának eszközét, majd rá kell világítani a modell és a valóság közötti összehasonlító vizsgálatok elméleti jelentőségére. Ezek kapcsán természetes módon kerülnek előtérbe azok a főáramú kísérletek is, amelyek valóban kétes értékűnek tekinthetők bizonyos fundamentális törvények megragadásának terén.

³ Ahogyan *Móczár* [2008] és *Zalai* [2000] bemutatja, mind a neoklasszikus közgazdaságtan, mind a belőle kinőtt főáram meglehetősen heterogén, s a mai főáram számos tekintetben messzire került a neoklasszikus alapoktól. Eközben azonban a valósághoz való viszony normája nem változott, s éppen ez az, ami egyetlen szála fűzi a főáramú közgazdaságtan százötven éves történetét.

⁴ Ebből a szempontból kifejezetten érdekes a Lucas–Rapping szerzőpáros és Rees imént hivatkozott vitája (*Lucas–Rapping* [1969] és *Rees* [1970]). A vitát az tette meddővé – hozzájárulva ezzel a főáram későbbi bezárkózásához –, hogy Lucasék sikeresen konfirmált hipotézisét, miszerint a nagy válság alatti munkanélküliségben jelen volt az önkéntes elem *is*, nagyvonalúan összekeverték azzal a sosem hangoztatott állítással, hogy a munkanélküliség önkéntes.

A problémát a vitában az jelenti, hogy az egyébként egyenrangú, legfeljebb a célok szempontjából különböző közelítések közötti viták eldönthetetlenek. A főáramú közgazdaságtannal szembeni elégedetlenség nem anomáliák tényéből táplálkozik, hanem abból, hogy bizonyos kutatói csoportok elégedetlenek a főáram hatáskörével. Eközben persze a *kemény mag* ép marad: megdöntés helyett az elégedetlenek a saját érdeklődésüknek megfelelő elméletet dolgoznak ki, amely a kemény maggal *kiegészítő* viszonyba kerül, hiszen olyan kérdések megválaszolására lett kifejlesztve, amelyekre a főáram nem vállalkozott. Ebben a kontextusban a főáram által lefedett terület azonosítása kritikus fontosságú lépés, amely kifejezetten módszertani jellegű, hiszen mivel minden elmélet implicit vagy explicit metodológiára és ontológiára épül, a tételes közgazdasági tartalom megértése csakis e metodológia és ontológia számbavételével együtt történhet meg.

Furcsamód, miközben *Kornai* [1971] (27. o.) módszertani kritikára is vállalkozott, a főáram és a rivális közelítések közötti vita valójában sosem vette fel ezt a módszertani szálát (ennek is köszönhető a modern metodológia kicsit visszás helyzete a társtudományok rendszerében – *Weintraub* [1989]). A módszertani alapok tisztázása nélkül azonban marad a főáram eredményeinek parttalan kritizálása, a relevancia megkérdőjelezése, a modellek és a valóság bonyolult viszonyának hanyag összetévesztése a modellek valóságnak való ellentmondásával, s az értetlenség, hogy a módszertani szempontokat ignoráló kritika miért marad teljesen hatástalan.⁵

Az ideáltipikus fogalmak használatának tradicionális módja a Menger–Weber által hangsúlyozott *összehasonlítás*. Ehhez képest az ideáltípusok közvetlen leírásra való használata valami egészen más, bár az a marxi gondolkodás révén már Weber idejében is jelen volt.⁶ Az ideáltipikus fogalmak használatának létezik tehát egy neoklasszikus módszertana. Ennek technikai részletei és episztemológiai alapelvei erősen különböznek a közvetlen leírást preferáló (intézményi) törekvésektől, emiatt tehát a főáramú tételek relevanciájának megítélése nélkülözhetetlenné teszi a módszertan ismeretét is. A főáramot övező viták középpontjában évtizedek óta egyetlen kérdés áll: ha a modellek közvetlen leírásra nem alkalmasak, akkor mire jók egyáltalán? Tanulmányunk arra vállalkozik, hogy egy módszertani szemponttal kapcsolatban felhívjuk a figyelmet a neoklasszikus alapítók és a modern cikluselméletek közti erős kapcsolatra, amelynek révén e kérdésre megkapjuk a választ.

⁵ *Weeks* [1998] talán a legjobb példa arra, hogyan gátolja meg egy rivális elméleti közelítés számonkérése a neoklasszikus főáram relevanciájának még csak a mérlegelését is. John Weeks úgy hirdeti ítéletet a neoklasszikus közgazdaságtan fölött, hogy a neoklasszikus episztemológia nagy kérdéseit még csak meg sem említi, s teljesen figyelmen kívül hagyja a 19–20. századi tudományfilozófia (különösen a bécsi kör) eredményeit is. Ennél sokkal kellemetlenebb, hogy a neoklasszikus, a monetarista és az újklasszikus szövegek metodológiai vonatkozásain egyaránt átsiklik, holott például Lucas mindenkinél jobban támaszkodott a relevancia kérdését is illető metatudományos megfontolásokra. *Colander* [2011] ugyanilyen stratégia alapján hirdeti sommás ítéletet. Mindenki szabadon eldöntheti, hogy a kritika szempontjából lényeges szempont figyelmen kívül hagyása nem éppen a kritikát magát ássa-e alá.

⁶ Anélkül, hogy az intézményi közelítés módszertani kritikájával akár csak érintőlegesen megpróbálkoznánk, érdemes tömören utalni arra, hogy Weber aggályosnak tartotta a végtelenül komplex valóság ideáltípusokba való erőltetését, amely már nem összehasonlítás, hanem közvetlen leírás (*Weber* [1949] 93–94. o.).

Ahogy *Feyerabend* [1970] példája is mutatja, egy tudományfejlődési értékeléssel kapcsolatban mindig feltehető a kérdés, hogy abban *módszertani előírásokról* esik szó, vagy pedig a tényleges tudományos gyakorlat *leírása* történik meg. A kettő közül itt kétségtelenül a normativitás az erősebb szempont. A normatív elemzésben hasznosított elvek nem is valamiféle általános gyakorlatból lettek desztillálva. A főáramú közgazdaságtan csak időnként tudott megfelelni a neoklasszikus alapítók által rögzített módszertani elveknek. Ismert, hogy *Friedman* [1953/1986] instrumentalista elveit a főáramon belül is erőteljes szkepszis övezte, ahogyan az is, hogy a gazdasági ciklusok reálmodelljének (RBC-elmélet) térnyerése éppen ennek az instrumentalizmusnak lett a kései (és egyébként nem túl örvendetes) kiteljesedése (*De Vroey* [2016] 274–275. o.). A közgazdaságtan realizmusának vizsgálata alapos metodológiai elemzést igényel, amelynek alapján a valósághoz való viszony helyenként szakadozottnak bizonyul (bővebben lásd *Galbács* [2017]). A valóban neoklasszikus módszertani elvekre építő elmélet azonban az alkalmazott entitások reális létezése nélkül marad releváns a valóság megértése szempontjából. Itt ugyanezt a realizmust, annak erősödését és gyengülését vizsgáljuk elmélet- és metodológiatörténeti kontextusban.

Az elmélettörténeti kapcsolat

Tribe [2009] alapján Weber és a közgazdaságtan között *megszakadt kapcsolatról* szokás beszélni – eközben a tágabban értelmezett társadalomtudomány számára Weber relevanciája ma is megkérdőjelezhetetlen (*Galbács* [2016]). Ahogy látni fogjuk, a módszertani kapcsolat a közgazdaságtanban is erős, még ha hiányoznak is az explicit hivatkozások. Ezeket a recepció irányainak felvázolásával valójában mellőzhetjük is. Ha modern metodológiai kérdésekben találunk is Weberre való elszórt hivatkozást, az inkább a főáramon kívüli relevancia kérdését taglalja (*Milonakis–Fine* [2009]), vagyis a főáram és Weber viszonya lezártnak tűnik. A szociológusok számára (például *Trigilia* [2002] 123. o.; *Bratton és szerzőtársai* [2009] 216–218. o.) Weber és a 19. századi neoklasszikus közgazdaságtan kapcsolata persze világos (azért, mert Weber munkái ma is alpműveknek számítanak), s a teljes racionalitáshoz való viszonya miatt a közgazdászok által gyakran parodizált Gary S. Becker megítélése is más: a komplex társadalomtudományi megismerés releváns részének tekintik (*Alexander és szerzőtársai* [2004] 84–89. o.). Gyanítható, hogy a teljes racionalitás feltevésének társadalomtudományi hasznát a szociológusok Weber miatt egyszerűen jobban értik. Végző célját illetően Becker maga is egyértelmű (*Becker* [1996] 155–156. o.), saját érdekéért a cselekvések racionális magvának rekonstruálását emelve ki, miközben bevállása szerint szó sem volt arról, hogy ezzel a közelítésmóddal a teljes racionalitást a valós szereplők attribútumaként posztulálta volna (*Becker* [1992]). Recenziójában a szociológus Jon Elster jól rávilágít arra, hogy a teljes megértéshez e racionális mag rekonstruálása szükséges, de bizonyosan nem elegendő (*Elster* [1997] 763. o.).

Bár az intézményi nézőpont jórészt hiányzik a főáram repertoárjából, Weber módszertana mégis rányomta bélyegét a formalizált főáram világlátására is. Úgy tűnhet, hogy a Weber metodológiájára való hivatkozás kényelmes védekezés a főáramú

közgazdaságtan számára. Mintha utólagosan felfedeznénk valamit, hogy a felmentés érdekében ráhúzzuk a főáram módszertanára. A helyzet ennél sokkal bonyolultabb, hiszen Weber a mai viszonyokhoz képest sokkal élénkebben volt jelen a közgazdasági gondolkodásban akkoriban, amikor a chicagói iskola mint a későbbi főáram alapját jelentő elméleti közelítés és oktatási módszer létrejött. Nem feledkezhetünk meg a hatás irányáról sem: a közgazdaságtan *nem* Weber módszertanára reagált, hanem éppen fordítva, Weber ideáltípusos módszertana Menger közvetítésével a közgazdaságtan fogalomalkotási gyakorlatának lett tömör foglalata (Ringer [1997] 110. o.). A Weber módszertanára való hivatkozás tehát nem a közgazdaságtan munkamódszerének utólagos mentegése, hanem sokkal inkább e munkamódszer értelmének precíz tisztázása és helyes használati módjának kifejtése.

A két világháború közötti évtizedekben az amerikai közgazdasági gondolkodást sokkal inkább egy sokszínű heterodoxia jellemezte, a neoklasszikus ortodoxia csak a második világháború után jutott egyeduralomra, marginalizálva a korábbi heterodoxia nagyjait is. Weber módszertana és összehasonlító történelmi szociológiája a neoklasszikus és intézményi közelítés között az 1920–1930-as években zajló tenge-rentúli vita során merült fel. Frank H. Knight felismerte, hogy Weber rendszere alapján a vita egyszer és mindenkorra meghaladható (Emmett [2006]). A neoklasszikus vagy az intézményi közelítés primátusáról vitatkozni valójában értelmetlen, hiszen mindkét közelítés helye megtalálható egymás kiegészítőjeként. A kapcsolat persze szélesebb körben is vizsgálható. Wagner [1976/1984] részletesen bemutatja, hogy az amerikai társadalomtudomány (furcsa módon elsőként a közgazdaságtan és a történettudomány, s csak később a szociológia) milyen erős német hatás alatt állt a 20. század elején, s azt is, hogy Weber és más német társadalomtudósok eszméinek amerikai terjedésében a Chicagói Egyetem szociológusai milyen komoly szerepet játszottak.

Knight neve azért érdekes, mert ma őt tartják a modern értelemben vett (korai) chicagói iskola alapítójának. Bár az 1950-es évek óta zajló (vagyis a mai iskola alapítása utáni) fejleményekkel való viszonyának megítélése igen problémás (e vita részleteiről lásd Emmett [2009] 145–155. o.), az mégis kétségtelen, hogy az 1950-es években kiforró elmélet meghatározó alakjai mind az ő tanítványai voltak, s bizonyos, hogy rajta keresztül alaposan ismerték is Weber elméletét. Friedman esetében például a kommentárok Knight részéről egészen erős intellektuális hatásról számolnak be (Reder [1982] 6. o.). Egyes esetekben a párhuzam egészen tisztán látható is: ahogyan Friedman a modelleket megalapozó feltevések irrealitásáról ír, szinte közvetlenül adja vissza Weber híres objektivitástanulmányának erre rímelő részeit (lásd Friedman [1953/1986] 14. o.; Weber [1949] 80. o.). A párhuzam erősségéből semmit sem von le az a tény, hogy Weber módszertanát Friedman instrumentalista irányból értelmezte újra, és tette elméletének sarokkövévé. Az erőteljes hatás Lucas esetében is jól látható, egy helyen például az elméleti közgazdaságtan modelljeit *utópisztikus* jellegűnek minősíti (Lucas [é. n.] Box 13, Directions of Macroeconomics, 1979 mappa), ami viszont Weber neoklasszikus kommentárjának védjegye (Weber [1949] 42. és 90. o.).

Webernek köszönhetően Knight azt is felismerte, hogy az elmélet tudományos hatóköre rendkívül korlátozott (Knight [1999] 1–2. o.). A mechanikai analógiák nem terjeszthetők ki a társadalmi-gazdasági valóság megértése szempontjából fontos

valamennyi tényre. Ezeket az egyszerűség kedvéért az exogén változók címkéje alá sorolják (például állam, jog, erkölcs), s törlik őket az elmélet kérdései közül. Weber követve Knight már korán felismerte, hogy a neoklasszikus elmélet nem több végtelenül absztrakt ideáltípusnál, amely a megértés eszköze, ám annak nem végcélja, hiszen ott az intézmények tanulmányozása már *ki kell egészítse* a közgazdasági alaptörvényekről alkotott képet. Knight számára az elméleti közgazdaságtan fokozatosan egy olyan, tágabb közelítés részévé vált, amelynek egyenrangú részei a társadalmi intézmények és a történelmi folyamatok elemzései. Knight viszonya a weberi módszertanhoz és ezzel együtt az általa is *védelmezett* neoklasszikus közgazdaságtanhoz már chicagói pályája kezdetén kiformalódott. Kritikai attitűdje ellenére Knight tehát nem vetette el a neoklasszikus közgazdaságtant (lásd erről *Emmett* [2006] 102. o.), hanem egy árnyaltabb értelmezés és alkalmazás szükségességére hívta fel a figyelmet.

Mire – a mesterdiplomát 1933-ban szerző – Friedman és társai Knight hallgatói lettek, már kész benyomásokat adhatott át nekik. Stigler az 1930-as évek közepéről önálló Weber-szemináriumról számol be (*Stigler* [1985] 2. o.), amelynek tematikája egyébként a módszertani szempontból kiemelkedően fontos Gazdaság és társadalom német eredetijének tanulmányozására épült (*Scaff* [2014] 275. o.). Knight hallgatói tehát ismerték Weber, s nemcsak a társadalmi intézményekkel vagy a kapitalizmus kialakulásával kapcsolatos nézeteit, hanem a tudományos közelítések közti munkamegosztás gondolatát és az ideáltípusos fogalmak összehasonlító használatát is. S bár valószínűleg örök vita tárgya marad Knight szerepe a modern chicagói iskola és a modern főáram kifejlődésében, a weberi módszertani alapok közvetítésének hangsúlyozása e vitát új szemponttal gazdagíthatja.

A megértés közvetett eszköze helyett azonban *Friedman* [1953/1986] az elméletet közvetlenül alkalmazott eszközzé tette, bár valóság és elmélet viszonya a főáramban sokkal bonyolultabb annál, mint hogy a chicagói iskola címkéjével súlyos torzítások nélkül összefoglalhassuk a módszertani közelítések bonyolultságát – azt is figyelembe véve persze, hogy az empirikus teljesítmény valóban fontos szerepet kapott, szemben Knight eredeti elképzeléseivel.

Társadalmi törvények posztulálása – az ideáltípus

Az ideáltípusos fogalmak használatának módszertani ajánlásait máig érvényes módon megfogalmazó Weber azon az alapon kritizálta a korábban virágzó neoklasszikus elméletet, hogy az a törvényeivel magát a közvetlenül megélt valóságot igyekezett leírni (*Weber* [1949] 88–89. o.). Hasonló probléma, ha a tiszta elmélet alapján tett következtetéseinket közvetlenül valós társadalmi követelményekké emeljük (uo. 44. o.). A neoklasszikus közgazdaságtan valósághoz való viszonya egyébként nagyon problémás. Az alapító atyák precízen ügyeltek modell és valóság elkülönítésére (*Galbács* [2015] 24–25. o.).

John Hicks – egyébként helyesen – ugyanilyen precízen hívja fel a figyelmet arra, hogy a tiszta elméleten túl számos tényezőt kell figyelembe venni, ha számot akarunk adni a valós makrorendszerek működéséről (*Hicks* [1932] 42–56. o.).

Hicks [1978] szabatosan választja el egymástól az elméleti közgazdaságtant és az intézményi elemzést, s a valóság megértése szempontjából az előbbit is relevánsnak tekinti (48–49. o.). De Vroey kommentárjaiból ugyanakkor az válik láthatóvá, hogy a főáram Keynes korabeli arcát adó osztrák iskola teljesen elhibázott válságkezelési javaslatai (1929–1933) ugyanezen tiszta elmélet valóságra való közvetlen alkalmazásából adódtak, s ez volt az a momentum, amely Keynest egy kevésbé idealizált elmélet kialakítására ösztönözte (*De Vroey* [2016] 4. o.). Éppen ezért kell hangsúlyozni azt, hogy Weber módszertana *nem* a kortárs főáramú közgazdaságtan módszertana – legalábbis nem minden elméleti fejezet esetében az. Azt sokkal inkább egy olyan értelmezési lehetőségnek kell tekinteni, amely egyrészt útmutatót ad a helyes alkalmazásra, másrészt képes felmenteni a főáramú elméletet jó néhány állítólagos fiaskó bűne alól. Az elkülönítés elvi szinten egyébként nagyon egyszerű. A matematikai formalizmus nem minden probléma esetén alkalmazható, s így ott, ahol nem használható, nem is kell erre törekedni. Ebből azonban semmilyen módon nem következik, hogy semmire sem használható.

A közgazdaságtan számára az ideáltípusok alkotása a törvénykeresés eszköze: ideáltípusok segítségével igyekszünk megérteni a társadalmi valóság működési mechanizmusait és oksági struktúráját. Az ideáltípus *per definitionem* azokat a cselekvési módokat foglalja össze, amelyek egy szigorúan célracionális viselkedés elemeiként tűnénének fel hipotetikus, vagyis *nem* reális körülmények között. Az ideáltípusnak olyan viszonyítási alapot kell jelentenie a tágan értelmezett közgazdaságtant és szociológiát is magában foglaló társadalomtudomány számára – és semmi többet –, amellyel összehasonlítva a valós társadalmi-gazdasági környezetben lezajló cselekvések, események és viselkedésformák mint az ideáltípusos cselekvéstől való eltérések lesznek értelmezhetők (*Weber* [1967] 43–60. o.; és *Weber* [1949] 43–45. o.).⁷ Az ideáltípusos cselekvésformákat torzító, a kutató által számba vehető tényezők száma korlátlan. Weber a megértésben főleg az irracionális értelmi tényezőkre helyezte a hangsúlyt, ám a mai közgazdász – gondolva itt az intézményi közgazdaságtan vagy a tranzitológia szempontjaira – figyelmét a jogi és politikai környezet, a társadalom kultúrájában és történelmében rejlő torzító tényezőkre is kiterjesztheti (*Knight* [1999] 167–168. o.), miközben a Weber által kiemelt, mondjuk, a korlátozott információk miatt jelentkező irracionális továbbra is releváns szempont marad.

A racionalitásra alapozott ideáltípusok mindössze módszertani segédeszközök, nem pedig egy világkép megnyilvánulásai. A racionális cselekvés elemeire épített *homo oeconomicus* alkalmazása nem implikálja a valós gazdasági szereplők teljes racionalitásának feltételezését. Az ideáltípusok nem a valóságot írják le közvetlenül, hiszen ezek létrehozása semmit sem árul el arról, hogy a társadalmi valóságban lezajló folyamatok mennyiben követik a teljes racionalitást és egyéb, a konstruálás

⁷ Ez az összehasonlítás tehát a modell és a valóság közti *eltérések* regisztrálását és oksági magyarázatát, *nem* pedig az elvont modell tapasztalati adatokkal való alátámasztását jelenti. Elvont modell és valóság közvetlen összevetése (amikor tehát a hasonlóságokat és nem az eltéréseket keressük) kifejezetten veszélyes, mert a valóság eltorzításához vezethet, hogy így támasszuk alá a fogalmi konstrukció valóságban való reális érvényességét. Éppen ez az óvatosság teszi szükségessé a komplex ökonometriai módszerek alkalmazását a tételek konfirmálása érdekében.

során felhasznált feltételezéseket – viszont az eltérés vagy egyezés mértékére csakis az ideáltípussal való összehasonlítás révén deríthetünk fényt (*Knight* [1999] 393. o.).⁸ A deklaráltan egyoldalú ideáltípusok nem képesek kimeríteni vagy átfogni a valóság végtelen gazdagságát, nélkülük azonban a valóság áthatolhatatlanná és érthetlenné-értelmezhetlenné válik. Az önérdékkövető és a piaci szereplők előre látható viselkedését mint saját viselkedésük feltételeit figyelembe vevő szereplők piaci működésének tökéletesen racionális határeseteként a valóban neoklasszikus módszertani elvekre építő közgazdaságtan tételei rajzolódnak ki. Eredményeink egyértelműségét a definíciók és alapfeltevések rögzítése, illetve a matematikai dedukció alkalmazása biztosítja. Ennyiben az ideáltipikus fogalmak használata nélkülözhetetlen módszertani lépés, ám a megértés nyilvánvalóan nem merülhet ki ideáltípusok alkotásában. E felfogás szerint a racionális viselkedési alapvázat módosító-torzító társadalmi-történelmi-intézményi tényezők hatásai csakis az elméletileg generált racionális kimenetekkel való összevetések révén vehetők számba és érthetők meg. E módszertani megközelítés tehát a *hipotetikus* és a *tényleges* cselekvés határozott megkülönböztetésére épül. A végső cél a kontraszt képzése, ami annál könnyebb, minél inkább elütnek a hipotetikus kimenetek a valóságos helyzetektől. Az ideáltípusoknak tehát kifejezett előnye, ha nem olyanok, mint a hozzájuk mért valóságos entitások.

A weberi értelemben megkonstruált ideáltípusok tulajdonképp a tudományos realizmus törekvéseinek eszközei (*Knight* [1999] 375–376. o.), hiszen akár a racionális alapváz működését (*Knight* [1944] 293–312. o.), akár az azt torzító tényezőket szemléljük (*Weber* [1967] 52–53. o.), a cél mindkét esetben a *valós* társadalmi folyamatok mögött húzódó oksági struktúra feltárása (vö. *Nagy* [2014]). Az ideáltipikus konstrukciók által kiemelt mechanizmusok valamilyen módon megfelelnek a valóságos lefolyásnak; Weber a Gresham-törvényt is ekként értelmezte (*Weber* [1967] 46–47. o.). A jelenségek mögötti okok egy része az ideáltípusos elméletekben és modellekben van összefoglalva, másik részét viszont a valós folyamatok ideáltipikus kimenetekből való eltéréseinek okaként tartjuk számon (*Knight* [1999] 392. o.).⁹

Tulajdonképp ez a *megértés* lényege. Ez persze problémás. Hogyan jelentkezik a racionalitás a valós piaci folyamatokban, és miként nyilvánul meg a racionalitás hiánya? Ahogyan a racionális alapváznak is adekvátnak kell lennie az oksági struktúra szempontjából, ugyanúgy oksági magyarázatot igényel a hipotetikus kimenetekből való eltérés is. Mivel az ideáltipikus fogalmak deklaráltan nem rendelkeznek reális egzisztenciával, hiszen létrehozásuk a valóságban megfigyelt entitások képének szándékos eltorzításán alapul, emiatt adekvátságuk empirikusan sem nem bizonyítható, sem nem cáfolható. Ugyanez igaz a segítségükkel posztulált közgazdasági

⁸ Az ideáltipikus fogalmakra épített modellek melletti leghatásosabb érv kétségtelenül az, hogy az olyan egyszerű, rendszerint a főáram diszkreditálása érdekében megfogalmazott ítélet, miszerint „a valós gazdasági szereplők nem mutatnak teljes racionalitást, és a valós gazdasági folyamatok radikálisan különböznek a tiszta főáram tételeitől”, sem lenne megfogalmazható anélkül, hogy ne rendelkezniénk mélyreható tudással a gazdasági racionalitásról és annak következményeiről – amit viszont az ideáltipikus fogalmakra épített elméleteknek köszönhetünk. Az intézményi-történelmi közelítés *nem* értelmetlenné és irrelevánssá teszi a tiszta főáramú közelítést, hanem *előfeltételezi* azt (vö. *Weber* [1949] 41–42. o.).

⁹ Ha így nézzük, a főáram és az intézményi iskola közötti nézeteltérés egyetlen kérdése az, hogy ki mely tényezőket kívánja a modelljén belül kezelni, és melyeket azon kívül.

törvényekkel levezetett következményekre is. A tiszta közgazdasági modellek helyesége nem empirikus teljesítmény kérdése, vagyis az elméletek konfirmálása a tapasztalattal való összevetés alapján nem feltétlenül lehetséges. Ez a Weber által hivatkozott *racionális evidencia* esete (Weber [1967] 47. o.). A kutató tulajdonképpen az elmélet és a modell megfogalmazása előtt tudja, hogy mi az általa elemzett eset mögött meghúzódó releváns oksági összefüggés, így tapasztalati bizonyíték híján meg kell elégedni azzal, hogy a társadalmi viselkedési mód ábrázolása *kauszálisan megfelelő*. Végső támaszunk tehát a *vélt* okok és okozatok közötti *értelmi megfelelés*.¹⁰

Az ideáltípusok közgazdasági alkalmazása

A valóság teljes körű leírása nem lehetséges. Komplexitása miatt lehetetlen és felesleges lenne (Weber [1949] 169–170. o.), az episztemológiai korlátok miatt pedig *eleve* reménytelen a törekvés. A közgazdász így szükségszerűen kénytelen szelektálni, vagyis el kell döntenie, hogy vizsgálatai mely mechanizmusok feltárására irányulnak. Ennek híján a valóság parttalan leírására kényszerülnénk, ami semmivel sem lenne áttekinthetőbb és rendezettebb, mint a valóság maga. A kiragadás és a leegyszerűsítés elkerülhetetlen, s ennek kettős szempontból is (tudniillik a törvények kiemelése és az oksági magyarázatot szolgáló összehasonlítás) leghatékonyabb eszköze az ideáltípusok alkotása. Az, hogy a közgazdász milyen mechanizmusokat emel ki, döntés kérdése (Weber [1949] 21–22. és 82. o.), amiben a kutató társadalmi tényezők befolyásolják – elsősorban az a tudományos közeg, amelyben a tudós szocializálódott, de evidens módon hatnak a kutató társadalmi közegét foglalkoztató nagy kérdések is. Emiatt beszélhetünk egyáltalán közgazdasági gondolkodási iskolákról, hiszen az érdeklődés és a kérdésfelvetés módját – bár ennek az egyén a közvetlen csatornája és kifejezője – mindig a tudományos-társadalmi közösségben található végső gyökerek irányítják.

Az ideáltípusok fogalmakon alapuló főáramú modellek tehát a bennük posztulált törvényszerűségek segítségével mindig csak kiemelnek bizonyos (szigorúan nézve szintén csak posztulált) mechanizmusokat a valós társadalmi-gazdasági rendszerek működéséből, vagyis a szűken vett gazdasági folyamatok és intézmények régiójából (i. m. 64–89. o.), az ott található oksági összefüggések végtelenségéből,¹¹ hogy azokat a figyelem középpontjába állítsák – anélkül azonban, hogy e posztulált fogalmaknak és mechanizmusoknak közvetlenül érzékelhető létezését tulajdonítanánk. Ahogyan

¹⁰ Maga Lucas [1990] is éppen ezen elvek szerint használja a közgazdasági modelleket. Lucas néhány olyan körülményt vesz számításba az emberi tőkére vagy a tőkepiacok állapotára vonatkozóan, amelyek felelőssé tehetők az egyszerű neoklasszikus növekedési modell kimeneteitől való eltérések kialakulásában. A közgazdásznak tehát mindvégig tisztában kell lennie modellje valósággal való viszonyával, a köztük lévő eltérésekkel, valamint azzal, hogy miként adjon számot ezen eltérésekről a kiinduló feltételezések módosításával vagy új meghatározó tényezők bekapcsolásával.

¹¹ Ugyanez a gondolkodásmód nyilvánult meg például abban, ahogyan Weber a kapitalizmus kialakulását igyekezett feltárni. Az általa adott magyarázatok azonban sehol sincsenek egymással ellentmondásban, még akkor sem, ha a kulturális folyamat szempontjából hol a vallási erkölcs (Weber [1982]), hol pedig bizonyos tárgyi-technikai feltételek (Weber [1979]) fontosságát hangsúlyozta. Weber e műveiben a kapitalizmus kialakulásának más-más, de mégis egyszerre ható tényezőit igyekezett feltárni.

Weber fogalmaz: a kulturális valóság mindig csak valamely különös szempont szerint ismerhető meg (i. m. 81. o.). Ezt a szociológiailag rögzített szempontot a kutató érvényesíti sajátos érdeklődési módján keresztül, vagyis azzal, ahogyan fogalmaival a valóságot igyekszik megközelíteni.¹² Valóság egy van, még ha változékony is, a lehetséges közelítések száma azonban végtelen – s ez a végső oka annak, hogy a valóságot megismerni vágyó kutatók miért alkotnak újabb és újabb, egymást kiegészítő elméleteket és modelleket egyazon valóság megértése érdekében. *Téves és vétkesen leegyszerűsítő az az értelmezés, amelyben a valóságot egyensúlyi modellekkel közelítő közgazdászok eredményeit a valóságos makrorendszerek nyilvánvaló egyensúlytalanságai miatt irrelevánsnak minősítjük.* Ezzel a kritikával, annak modernitása miatt, főként az újklasszikus makroökonómiát szokás illetni.

A fejlődés tétje azonban nem az volt, hogy a valós makrogazdasági rendszerek természetes egyensúlyi állapotát axiomatikus adottságnak tekintsük. Az egyensúly a modelleken belül valóban axiomatikus jellegű volt, ebből azonban semmilyen következtetés nem adódott a valós gazdaságok állapotaira vagy beépített egyensúlyi automatizmusainak létezésére, sőt valójában kívánatosságukra sem (i. m. 80–81. o.). A weberi elvek szerint a racionális gazdasági kalkuláció a valós magatartásnak nem is a legfontosabb vezérlő elve (i. m. 38. o.). Az általános egyensúly így nem valóságos jelenség, csak egy alapelv, egy látásmód, amelyen keresztül a valóságot, az abban működő mechanizmusok következményeit megérteni igyekszünk (Snowdon–Vane [2005] 281. o.). Így – s ez különösen kellemetlen a módszertani szempontokat ignoráló kritika számára – a módszertan következményeként érvényes módon semmiképpen sem lehet a feltételezések pusztá irrealitása miatt elvetni ezeket a modelleket. Ehhez a modell és valóság viszonyának sokkal alaposabb vizsgálata szükséges. Az oksági struktúra feltérképezésén túl a valóságra vonatkozóan e modellek alapján legfeljebb annyit mondhatunk, hogy ott bizonyos következmények lennének megfigyelhetők, ha alapfeltevéseink zavartalanul érvényesülhetnének a valós makrogazdasági rendszerekben is (Weber [1949] 37–38. o.).

Az amerikanizálódott modern makroökonómia számára modell és valóság két különböző dolog. Az elsöre vonatkozóan bizonyos leegyszerűsítő (ám nem mindig védhető) feltevésekkel élünk a kezelhetőség érdekében, valamint azért, hogy az érdeklődés középpontjában álló mechanizmusok logikai következményeit megvizsgálhassuk, ám ezeket a mesterséges gazdaságokat semmiképpen sem szabad összetéveszteni a valós makrogazdasági rendszerekkel (Lucas [1980a] 696. o.). A posztulált mechanizmusok jelentősége és relevanciája szempontjából persze vannak különbségek. De bárhogy is, a modellekben alkalmazott feltevések a modellekre érvényesek, vagyis azok közvetlen valóságos meglétét keresni vagy számon kérni értelmetlen (Lucas [é. n.] Box 13, Barro-mappa).

Míg a neoklasszikus alapító atyák számottevő mértékben bővítették tudásunkat a makrogazdasági rendszerek egyensúlyának feltételeiről és körülményeiről, addig Keynes, reagálva a saját korában égető munkanélküliségi gondokra, a kérdésfelvetés

¹² Ezt a szempontot tulajdonképp a főáramú közgazdaságtan megítélésére is kiterjeszthetjük. A kialakulásának idején áhitattal csodált klasszikus mechanika mintáját követve maga is a törvények keresését kezdte feladatának tekinteni – számára tehát az általános törvények fontosak, ez pedig nem több mint egy sajátos szemléletmód. Ez persze azonnal fel is menti a főáramot a leszűkítés vádjá alól.

módját megváltoztatva, egyszerűen máshová helyezte a problémát. Keynes elsősorban arra volt kíváncsi, hogy az intézményi tényezők között melyek azok, amelyek hatást gyakorolnak a makrogazdaságok egyensúlyi tendenciáira.¹³

Az újklasszikusok ezt az addig kétpólusú elméleti közelítésrendszert (neoklasszikus statikus egyensúly *versus* keynesi egyensúlytalanság) bővítették hárompólusúvá, azt vizsgálva, hogy az először a neoklasszikusok által szisztematikusan vizsgált strukturális tényezők között vannak-e olyanok, amelyek ciklikus ingadozásokhoz vezethetnek. Nem volt ugyanis kizárható, hogy az ingadozások egyes forrásai magában az egyensúlyinak tételezett reálrendszerben találhatók meg (*Plosser* [1989] 52–53. o.), vagyis az, hogy az ingadozások az optimalizálás *következményei*, *nem* pedig kudarcai lesznek. Ha így nézzük, Keynes és az újklasszikusok ugyanazt a dolgot vizsgálták: a makrogazdasági rendszerek ciklikus ingadozásai álltak figyelmük középpontjában. Keynes a neoklasszikusok által tudott és szándékos módon elhanyagolt intézményi tényezők szerepét vizsgálta, Lucas és csoportja viszont azt emelte ki, hogy az ingadozásokat nem is kell feltétlenül egyensúlytalansági helyzetnek tekinteni, hiszen ilyen ciklusok a gazdasági szereplők optimalizálási stratégiájának köszönhetően és a klasszikus posztulátumok többségének megőrzése mellett is kialakulhatnak (*Sargent* [1977]). Különbség tehát csak abban volt, *hogy egyéni érdeklődésüket követve* hová helyezték a ciklusok forrását.¹⁴

A fogalomalkotás episztemológiai indítékainak figyelembevétel nélkül az elméleti fejlődést óhatatlanul is lineárisnak tekintenénk, az egymást követő elméleti rendszereket pedig egymást felülíró, az *egyetlen* igazságot kereső hipotézisekként értelmeznénk. A viszony valójában *kiegészítő*, vagyis e modellek csakis együttesen alkalmasak arra, hogy a valós makrogazdasági rendszerekre vonatkozó tudásunkat ellentmondásmentesen bővítsék. Ezért van az, hogy az egymással rivalizáló, valójában a valóság más-más nézőpontjait kiemelő elméletek végül egy egységes nagy képben olvadnak össze (*De Vroey* [2016] 142. o.; *Blanchard* [2008] 5. o.). A valóságban megfigyelhető jelenségek oksági értelmezése kimeríthetetlen, emiatt mindig csak részokságokat lehet megállapítani. Ezért fontosak az újabb és újabb közelítések, amelyek a jelenségek újabb és újabb nézőpontjait tárják fel. A fogalomalkotás módja számunkra a problémák felvetésétől függ, e problémák azonban együtt változnak a kulturális-tudományos közeg tartalmával (*Weber* [1949] 105. o.). Valójában a közelítési módok sokféleségére van szükség ahhoz, hogy a valóság újabb és újabb szempontjait ismerhessük meg. Nem lehet túlhangsúlyozni például, hogy a kényszerű munkanélküliség modellekből

¹³ A neoklasszikus főáram és Keynes közé éles vonalat szokás húzni. Ennek egyik legvilágosabb kifejtése Hickstől származik (*Hicks* [1978] 46–49. o.). Eszerint Keynes a szó főáramú értelmében nem volt közgazdász, hiszen az intézményi környezet hatásainak számbavételével foglalkozott, miközben a közgazdaságtan döntéseméleti megalapozására nem törekedett (*Plosser* [1989] 52. o.). Érdekes, hogy a két háború közötti elméleti pluralizmus kiveszésében és a neoklasszikus főáram győzelmében maga Keynes is szerepet játszott, hiszen egy csapásra feltérképezte azokat a módosító mechanizmusokat, amelyek kutatása az intézményi közgazdászok számára sokáig elegendő feladatot adhatott volna (*Rutherford* [1997] 188. o.).

¹⁴ Ahogy a Kydland–Prescott- szerzőpáros fogalmaz: „A modellkörnyezetet aszerint kell kialakítani, hogy milyen kérdéseket kívánunk megválaszolni.” (*Kydland–Prescott* [1996] 73. o.) Tiszta, weberianus üzenet ez.

való kizárása semmilyen módon nem jelenti a kényszerű munkanélküliségnek fontos és valós társadalmi problémaként való tagadását (vö. *Lucas* [1987] 48–53. o.). Ez a szöveghely egyben arra is ragyogóan rávilágít, hogy a kutató érdeklődése hogyan irányítja a fogalomalkotási és modellépítési folyamatot. *Lucas* számára a *kényszerű munkanélküliség* problémája nem volt érdekes (valójában a kényszerű és önkéntes munkanélküliség megkülönböztetését egyszerűen zavarónak vélte; vö. *Lucas–Rapping* [1969] 724. o.). Az elméletek változása és formagazdagsága tehát jó és hasznos – s valójában a tudás számottevő bővülését csakis ettől a stratégiától, nem pedig egy egyetlenként helyesnek gondolt nézőpont totálissá szélesítésétől várhatjuk.

Értékelés

A *kiemelés* (absztrakció és idealizálás) stratégiája rendkívül fontos az elmélet felépítése szempontjából. Bár *Weber* ezt még nem tudhatta, de a modern gazdaságfilozófiai viták épp e stratégia, vagyis a modelleket megalapozó feltételrendszer kialakításának módja körül zajlanak. A megfelelő kiemelésen nyugvó főáramú elméleteknek és modelleknek van egy empirikus-logikai magja (*Galbács* [2017]), amelyben olyan összefüggéseket ábrázolunk elvont (absztrakt-idealizált) formában, amelyek *vagy* láthatóan (tehát empirikusan is érzékelhetően), *vagy* evidens módon feltételezhetően (logikailag egyértelmű, hogy működik a kérdéses mechanizmus; vö. *Knight* [1999] 378–381. o.) vannak jelen a megfigyelt társadalmi tények lefolyásában (*Weber* [1949] 90. o.). Ez távol van attól, hogy a közgazdász, instrumentalista elveket követve, szabadon állíthatná össze modelljeinek alapfeltevéseit. *Kizárólag* a valóságban is működő jegyek és mechanizmusok használhatók fel a konstrukcióban, s ez a lényegi kritérium a közgazdasági modellek valósághoz való viszonyának rendezésében (*Weber* [1949] 173. o.).¹⁵

A valóság megismerése csakis a valósághoz kapcsolódó modellek révén lehetséges – s a szempontok eme sokasága pedig nyilvánvalóan hozzájárul ahhoz, hogy a társadalmi valóságról többféle közelítés legyen adható. A modellépítés révén nyert mesterséges rendszerek egyszerűbbek a valóságos makrogazdaságoknál, ám a releváns (értsd: a minket érdeklő) szempontok szerint mégis a valós mintaképekre emlékeztetnek azáltal, hogy a lényegtelennek tekintett, a központi fontosságú jegyek és mechanizmusok tiszta manifestálódását megakadályozó jellemzőktől eltekintünk (*Lucas* [é. n.] Box 13, Directions

¹⁵ A döntő érvelést érdemes szó szerint is idézni: „Az elvont gazdaságelmélet[nek] [...] az élet empirikus tényeihez való viszonya csupán annyi, hogy ha a valóságban valamilyen mértékben *megállapítást nyer* vagy *feltételezhető* az ebben a konstrukcióban elvontan ábrázolt összefüggésfajta[...] meglete, akkor pragmatikusan a magunk számára egy *ideáltípusban szemléltethetjük* s tehetjük érthetővé ennek az összefüggésnek a *sajátosságát*.” (*Weber* [1998] 47. o. – kiemelés az eredetiben.) Az itt szereplő „ha” kötőszó kulcsfontosságú, ennek segítségével adhatjuk meg a modellalkotás során használandó feltevések szelekciós kritériumát. *Weber* további példái ugyanezt a benyomást erősítik. Akár a városgazdaság, akár a kézművesség példáját nézzük (*Weber* ezeket a fogalmakat választotta ki a szemléltetés céljára), az ideáltípusok alkotásánál mindig a valóság bizonyos „létező” és „fellelhető” jegyeinek felerősítése a cél. Ahogy *Weber* fogalmaz: „mindegyik csakugyan kultúránknak bizonyos sajátosságukban jelentőségteljes [vagyis meglévő] vonásait emelte ki a valóságból” (*Weber* [1998] 49. o.) A közgazdasági realizmus szempontjából ez kritikus fontosságú mozzanatot.

of Macroeconomics 1979 mappa). Lucas annak hangsúlyozásával, hogy a modelleknek a *valós* társadalmak *egyed-egyéneként* tekintett vonásait kell kiemelniük, közvetlenül visszhangozza Weber valóságos attribútumokra alapozásának módszertanát, s egyben saját modelljeit határozottan a helyettesítő (*surrogate*) rendszerek közé helyezi (Mäki [2009]). A modellek csak akkor hasznosak, ha kellő mértékben hasonlítanak a tanulmányozni és megérteni vágyott makrogazdasági rendszerekre (Lucas [é. n.]. Box 27, Adaptive Behavior mappa), vagyis az egyszerű/egyszerűsítő rendszerek alkotásának célja mindig a bonyolultabb struktúrák működésének megismerése.

A kortárs makroökonomia fejlődésének az volt a valódi kérdése, hogy ragaszkodtak-e a realista törekvések teljesítéséhez izoláción alapuló modellek segítségével, amelyeknek lényegéhez tartozik a valóságos attribútumok eltorzítása, vagyis amelyek közvetlenül nem írják le a valóságot, mégis – a valóságból való építkezés miatt – arra vonatkozóan közvetítenek tudást. Lucas több helyen is egyértelművé teszi a valósághoz való kapcsolódás követelményét, ami jóval több, mint az empirikus teljesítmény hangsúlyozása.

Nem állíthatjuk persze azt, hogy a főáramú közgazdaságtan minden fejezete ezen elv köré szerveződött volna. A fogalomalkotás módja valójában a társadalmi-gazdasági valósághoz való kapcsolódás módja. Ahogy láttuk, a közgazdasági törvények megalapozására kialakított ideáltípusok maguk is az oksági struktúra feltárásának céljával vannak létrehozva, s az empirikus valóság tőlük való eltérésének elemzése is része az oksági struktúra feltárásának. A feladat azonban értelmetlenné válik, ha fogalmaink nem a valóságból táplálkoznak, hiszen ekkor a rájuk alapozott mechanizmusok nem emelhetnek ki feltételezhetően működő törvényeket, az empirikus valóság e mechanizmusoktól való eltérése pedig aligha bővítheti közgazdasági tudásunkat.

Tulajdonképpen ennek felismerése adja kezünkbe az értékelés eszközét is, hiszen a weberi metodológia értelmében az elméletekkel szembeni legalapvetőbb követelmény egy *valóban* meglévő mechanizmus előtérbe állítása, s amíg az elmélet ezt teljesíti, addig adekvátságának megkérdőjelezése téves módszertani álláspont. A főáramú közgazdaságtan egyes fejezeteinek értékelése csakis módszertani alapon történhet (az empirikus teljesítmény vagy valamiféle közvetlen realizmus hiánya ebből a szempontból másodlagos), ahol a valódi kérdés a fogalmak és posztulált mechanizmusok valósághoz kötésének (weberi értelemben vett) megléte.

A Friedman egyes elméleteit megalapozó instrumentalizmus elhajlásai a hazai irodalomban is dokumentáltak (Galbács [2015] 153–169. o.), s az újklasszikus makroökonomia ettől való elhatárolódása is részletes elemzésre került (Galbács [2017]), így az eredmények megismétlése szükségtelen, elegendő néhány kiegészítő megfontolásra felhívni a figyelmet. Ahogy módszertani törés választja el egymástól a friedmani ortodox monetarizmust és az újklasszikusokat, ugyanilyen radikális módszertani váltás képez hiátust Lucas csoportja és az RBC-elmélet között.

A Hume óta töretlenül meglévő elképzelés, amely szerint az elméleti közgazdaságtan alapvető kérdésévé a pénz reálgazdasági, vagyis a ciklikus ingadozások kiváltásában játszott szerepe vált, illetve az a tradíció, amely a növekedés- és cikluselméleteket két külön területnek tekintette, egy csapásra háttérbe szorult. Bár a növekedési és cikluselméletek integrálása (Kydländ–Prescott [1982]), vagyis a makrogazdasági

ingadozásoknak a növekedési tényezőket ért sokkokra való elméleti visszavezetése nem minden előzmény nélküli (*Kydland–Prescott* [1996] 76. o.), a valódi problémát az okozza, hogy az RBC-elmélet képviselői által kiemelt potenciális (az ízlés vagy a technológia/termelékenység terén posztulált) sokkhatások csak igen nagy bizonytalanság mellett tehetők meg rövid távú ciklikus ingadozások alapjainak (*Blanchard* [2008] 6. o.). A technológiai sokkokat mérő idősoros adatok megfelelőségével kapcsolatban maguk a szerzők is bizonytalanok voltak. Jó instrumentalista módjára azonban, látva az ezen adatok alapján kalibrált modellek jó empirikus teljesítményét, ezeken az aggályokon könnyedén túl is léptek (*Plosser* [1989] 62–63. o.). Minden kifogásolható módszertani döntésük ellenére arra azonban ügyeltek, hogy – helyesen – e reálsokkokat ne a makrociklusok egyedüli forrásának tekintsék (*Long–Plosser* [1983] 68. o.). Még itt sincs tehát másról szó, mint annak vizsgálatáról, hogy a pénz már alaposan megvizsgált (ám továbbra sem teljesen megértett) szerepe mellett lehetnek-e a gazdasági ciklusoknak további lehetséges forrásai.

Lucas éppen ezen az alapon veszi védelmébe az újklasszikusokat felváltó RBC-elméletet (*Lucas* [1994] 13. o.). A közgazdasági elmélet valójában ettől kezdve sem tagadta, hogy a makrogazdasági ingadozásoknak lehetnek monetáris okai. Lucas eme kommentárja szerint az RBC-elmélet egy olyan makrogazdasági szituációban tűnt fel, amelyben a sokkmentesen vitt monetáris politika lehetővé tette a makrogazdasági ingadozások egyéb lehetséges okainak feltárását. A monetarista elmélet ezzel szemben egy olyan időszakban kutathatta a pénz reálgazdasági hatásait, amikor a Solow-reziduumok hatása elhanyagolható volt, s így nem zavarták meg a monetarizmus által kiemelt mechanizmusok működését. Azt, hogy a megfigyelt makrogazdasági jelenségek mögött húzódó oksági struktúra lényegesen bonyolultabb annál, mint amit a közgazdász a modelljében kiemel (illetve ki tud emelni), Lucas már szigetmodelljeiben is egyértelműen tisztázta (*Lucas* [1973] 331–332. o.). Így nincs abban semmi meglepő, hogy a modellek jó empirikus teljesítménye ebben a kontextusban azt jelenti, hogy az árdinamika és a reálkibocsátás ciklikus komponense között számottevő (de statisztikai értelemben véve semmiképpen sem erős) kapcsolat volt kimutatható, helyet hagyva az egyéb, kihagyott magyarázó változók hatásának is.¹⁶

¹⁶ A főáramú közgazdaságtant gyakran éri a „nagyhatalmi látásmód” vádja, amin a kritikusok általában azt értik, hogy a főáramú szerzők saját látásmódjukat kizárólagossá igyekeztek tenni. Az azonban, hogy a főáramon belül csakis a túlformalizált tárgyalásmód elfogadott (*Colander* [2009] 7–9. o.), aligha jelent egyet a közgazdasági gondolkodás uniformizálására irányuló törekvésekkel – ami egyébként sem az elmélet sajátossága, hanem tudományszociológiai körülmény. Anélkül, hogy vitatnánk, hogy utóbbira is lehet hajlam, ezen a helyen arra szeretnénk utalni, hogy a neoklasszikus elvekhez szorosan visszakanyarodó újklasszikusok éppen a pluralizmus támogatói voltak.

Annak hangsúlyozása, hogy az újklasszikus modellek számos kérdést megválaszolatlanul hagynak, és csak *bizonyos* mechanizmusokat emelnek ki, továbbá hogy a teljesebb megértéshez intézményi tényezők figyelembevétele is szükséges, a szövegek állandó tartozéka (például *Lucas* [1972a] 105. o., [1972b], [1981] 3–5. o., [1996] 669. o.; *Lucas–Rapping* [1969] 726–731., 734. o. és [1972] 186–190. o.). Ha emellett tekintetbe vesszük azt a tényt is, hogy Lucas kifejezetten tartózkodott az operatív gazdaságpolitika számára tett ajánlásoktól (*Lucas* [1981] 17. o.; az egyik ritka példa: *Lucas* [1980b]), és persze azt is, hogy az újklasszikus modellek a Weber–Menger-féle módszertan termékei, a gazdaságpolitikai tanácsadástól való távolmaradás (vö. *Csaba* [2014] 74–75. o.) nem hibának, hanem konzisztens tudományos magatartásnak fog tűnni.

Az ökonometriai becslések eredményeit elemezve tehát egyértelmű, hogy Lucas esetében az elméletben kiemelt mechanizmus valós működésének tesztelése volt a cél, nem pedig az, hogy a közgazdasági elméletalkotást feláldozzák a kimagasló empirikus teljesítmény oltárán. Itt egy hagyományos módon kialakított elméletet vetettek ökonometriai tesztelés alá.

Következtetéseink mostanra készen állnak. Weber közgazdasági metodológiája alapján arra hívtuk fel a figyelmet, hogy a neoklasszikus főáram csak számottevő intellektuális károk és torzítások árán értelmezhető továbbra is a megszokott leszűkítő, szó szerinti módon. Érvelésünk annak beláttatására irányult, hogy a helyesen értelmezett és használt főáramú modellek nincsenek konfliktusban a bővebb szempontrendszer alapján felépülő intézményi közelítésekkel, hanem valójában e közelítések továbbra is érvényes viszonyítási alapjait jelentik. Konfliktus híján nem kényszerülünk tehát választásra sem: miközben a virágzásnak indult intézményi és viselkedési közgazdaságtan sikeresen egészíti ki a főáramú közgazdaságtan definíció szerint hiányos látásmódját, a sokak által temetni vágyott neoklasszikus gyökerű elmélet továbbra is erős, hiszen alapvető célját továbbra is eléri: e modellek a valós társadalmi jelenségek máig érvényes racionális magjának kiemelései.

Hivatkozások

- ALEXANDER, J. C.–MARX, G. T.–WILLIAMS, C. L. [2004]: *Self, Social Structure, and Beliefs. Explorations in Sociology*. University of California Press, Berkeley. <https://doi.org/10.1525/california/9780520241367.001.0001>.
- BECKER, G. S. [1992]: *The Economic Way of Looking at Life*. Nobel Lecture. Megjelent: *Torsten, P.* (szerk.): *Nobel Lectures, Economics 1991–1995*. World Scientific Publishing, Szingapúr.
- BECKER, G. S. [1996]: *Accounting for Tastes*. Harvard University Press, Cambridge.
- BLANCHARD, O. [2008]: *The State of Macro*. NBER, Cambridge.
- BLAUG, M. [2002]: *Ugly Currents in Modern Economics*. Megjelent: *Mäki, U.* (szerk.): *Fact and Fiction in Economics*. Cambridge University Press, Cambridge.
- BRATTON, J.–DENHAM, D.–DEUTSCHMANN, L. [2009]: *Capitalism and Classical Sociological Theory*. University of Toronto Press, Toronto.
- CARNAP, R. [1939]: *Foundations of Logic and Mathematics*. The University of Chicago Press, Chicago.
- COLANDER, D. [2011]: *How Economists Got It Wrong: A Nuanced Account*. *Journal Critical Review*, Vol. 23. No. 1–2. 1–27. o. <https://doi.org/10.1080/08913811.2011.574468>.
- COLANDER, D. [2009]: *How Did Macro Theory Get So Far off Track, and what Can Heterodox Macroeconomists Do to Get it Back On Track?* Middlebury College, Middlebury.
- CONTESSA, G. [2007]: *Scientific Representation, Interpretation, and Surrogative Reasoning*. *Philosophy of Science*, Vol. 74. No. 1. 48–68. o. <https://doi.org/10.1086/519478>.
- CSABA LÁSZLÓ [2014]: *Európai közgazdaságtan*. Akadémiai, Budapest.
- DE VROEY, M. [2016]: *A History of Macroeconomics from Keynes to Lucas and Beyond*. Cambridge University Press, Cambridge.
- ELSTER, J. [1997]: *More than Enough*. *The University of Chicago Law Review*, Vol. 64. No. 2. 749–764. o. <https://doi.org/10.2307/1600295>.

- EMMETT, R. [2006]: Frank Knight, Max Weber, Chicago Economics and Institutionalism. *Max Weber Studies*, Vol. 6. 101–119. o.
- EMMETT, R. [2009]: *Frank Knight and the Chicago School in American Economics*. Routledge, London.
- FEYERABEND, P. [1970]: *Consolations for the Specialist*. Megjelent: *Lakatos, I.–Musgrave, A.* (szerk.): *Criticism and the Growth of Knowledge*. Cambridge University Press, Cambridge.
- FRIEDMAN, M. [1953/1986]: *A pozitív közgazdaságtan módszertana*. Megjelent: *Friedman, M.*: *Infláció, munkanélküliség, monetarizmus*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. 17–50. o.
- GALBÁCS PÉTER [2015]: *The Theory of New Classical Macroeconomics*. Springer, New York. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-17578-2>.
- GALBÁCS PÉTER [2016]: *Beyond the Realism of Mainstream Economic Theory. Phenomenology in Economics*. *Economics and Business Review*, Vol. 2. No. 4. 3–24. o. <https://doi.org/10.18559/eb.2016.4.1>.
- GALBÁCS PÉTER [2017]: *Realism in Economics. The New Classical Case*. *Acta Oeconomica*, Vol. 67. (Megjelenés alatt.)
- GEDEON PÉTER [2013]: *From Anti-equilibrium to The Socialist System and Beyond*. *Society and Economy*, Vol. 35. No. 4. 437–450. o. <https://doi.org/10.1556/socec.35.2013.4.1>.
- HARTLEY, J. E. [2001]: *The Representative Agent in Macroeconomics*. Routledge, London.
- HICKS, J. R. [1978]: *Érték és tőke. A keynesi gazdaságtan válsága*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- KNIGHT, F. H. [1944]: *Realism and Relevance in the Theory of Demand*. *The Journal of Political Economy*, Vol. 52. No. 4. 289–318. o. <https://doi.org/10.1086/256204>.
- KNIGHT, F. H. [1999]: „What Is Truth” in Economics. *Selected Essays*. Vol. 1. The University of Chicago Press, Chicago.
- KORNAI JÁNOS [1971]: *Anti-equilibrium*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- KUHN, T. S. [2000]: *A tudományos forradalmak szerkezete*. Osiris, Budapest.
- KYDLAND, F. E.–PRESCOTT, E. C. [1982]: *Time to Build and Aggregate Fluctuations*. *Econometrica*, Vol. 50. No. 6. 1345–1370. o. <https://doi.org/10.2307/1913386>.
- KYDLAND, F. E.–PRESCOTT, E. C. [1996]: *The Computational Experiment: An Econometric Tool*. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 10. No. 1. 69–85. o. <https://doi.org/10.1257/jep.10.1.69>.
- LAUDAN, L. [1977]: *Progress and Its Problems. Toward a Theory of Scientific Growth*. University of California Press, Los Angeles. <https://doi.org/10.1086/ahr/83.3.688-a>.
- LONG, J. B.–PLOSSER, C. I. [1983]: *Real Business Cycles*. *Journal of Political Economy*, Vol. 91. No. 1. 39–69. o. <https://doi.org/10.1086/261128>.
- LUCAS, R. E. [1972a]: *Expectations and the Neutrality of Money*. *Journal of Economic Theory*, Vol. 4. 103–124. o. [https://doi.org/10.1016/0022-0531\(72\)90142-1](https://doi.org/10.1016/0022-0531(72)90142-1).
- LUCAS, R. E. [1972b]: *Econometric Testing of the Natural Rate Hypothesis*. Megjelent: *Eckstein, O.* (szerk.): *The Econometrics of Price Determination*. Board of Governors, Federal Reserve System, Washington, D. C.
- LUCAS, R. E. [1973]: *Some International Evidence on Output-Inflation Tradeoffs*. *The American Economic Review*, Vol. 63. No. 3. 326–334. o.
- LUCAS, R. E. [1980a]: *Methods and Problems in Business Cycle Theory*. *Money, Credit and Banking*, Vol. 12. No. 4. 696–715. o.
- LUCAS, R. E. [1980b]: *Rules, Discretion, and the Role of the Economic Advisor*. Megjelent: *Fischer, S.* (szerk.): *Rational Expectations and Economic Policy*. The University of Chicago Press, Chicago.

- LUCAS, R. E. [1981]: *Studies in Business-Cycle Theory*. Basil Blackwell, Oxford.
- LUCAS, R. E. [1987]: *Models of the Business Cycles*. Basil Blackwell, Oxford.
- LUCAS, R. E. [1990]: Why Doesn't Capital Flow from Rich to Poor Countries? *The American Economic Review*, Vol. 80. No. 2. 92–96. o. <https://www.econ.nyu.edu/user/debraj/Courses/Readings/LucasParadox.pdf>.
- LUCAS, R. E. [1994]: Review of Milton Friedman and Anna Schwartz's 'A Monetary History of the United States, 1867–1960'. *Journal of Monetary Economics*, Vol. 34. No. 1. 5–16. o. [https://doi.org/10.1016/0304-3932\(94\)90055-8](https://doi.org/10.1016/0304-3932(94)90055-8).
- LUCAS, R. E. [1996]: Monetary Neutrality. Nobel Lecture. *Journal of Political Economy*, Vol. 104. No. 1. 661–682. o. <https://doi.org/10.1086/262037>.
- LUCAS, R. E. [é. n.]: *Papers*. David M. Rubenstein Rare Book & Manuscript Library, Duke University. <http://search.library.duke.edu/search?id=DUKE003481841>.
- LUCAS, R. E.–RAPPING, L. A. [1969]: Real Wages, Employment, and Inflation. *Journal of Political Economy*, Vol. 77. No. 5. 721–754. o. <https://doi.org/10.1086/259559>.
- LUCAS, R. E.–RAPPING, L. A. [1972]: Unemployment in the Great Depression: Is There a Full Explanation? *Journal of Political Economy*, Vol. 80. No. 1. 186–191. o. <https://doi.org/10.1086/259872>.
- LUCAS, R. E.–SARGENT, T. J. [1978]: After Keynesian Macroeconomics. Megjelent: *Morris, F. E.* (szerk.): *After the Phillips Curve. Persistence of High Inflation and High Unemployment*. Federal Reserve Bank of Boston, Boston, MA, 49–72. o. <https://doi.org/10.4324/9780203443965.ch11>.
- MÄKI, U. [1994]: Reorienting the Assumptions Issue. Megjelent: *Backhouse, R.* (szerk.): *New Directions in Economic Methodology*. Routledge, London, 12. fejezet. <https://doi.org/10.4324/9780203204085.ch12>.
- MÄKI, U. [2009]: Realistic Realism about Unrealistic Models. Megjelent: *Kincaid, H.–Ross, D.* (szerk.): *The Oxford Handbook of Philosophy of Economics*. Oxford University Press, Oxford. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195189254.003.0004>.
- MELLÁR TAMÁS [2015]: Szemben az árral. Akadémiai, Budapest.
- MIHÁLYI PÉTER [2013]: János Kornai's Anti-Equilibrium, a Harbinger of Evolutionary Economics. *Acta Oeconomica*, Vol. 63. No. 3. 367–375. o.
- MILONAKIS, D.–FINE, B. [2009]: *From Political Economy to Economics*. Routledge, Abingdon.
- MÓCZÁR JÓZSEF [2008]: Fejezetek a modern közgazdaságtudományból. Akadémiai, Budapest.
- NAGY J. ENDRE [2014]: A szociográfiai kutatás módszertani dilemmái. Konferencia-előadás, A falu és a vidék kapcsolatrendszere, Debrecen, szeptember 17.
- PLOSSER, C. I. [1989]: Understanding Real Business Cycles. *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 3. No. 3. 51–77. o. <https://doi.org/10.1257/jep.3.3.51>.
- PUTNAM, H. [1975]: What is "Realism"? *Proceedings of the Aristotelian Society*, Vol. 76. No. 1. 177–194. o. <https://doi.org/10.1093/aristotelian/76.1.177>.
- REDER, M. W. [1982]: Chicago Economics – Permanence and Change. *Journal of Economic Literature*, Vol. 20. No. 1. 1–38. o.
- REES, A. [1970]: On Equilibrium in Labor Markets. *Journal of Political Economy*, Vol. 78. No. 2. 306–310. o. <https://doi.org/10.1086/259629>.
- RINGER, F. [1997]: *Max Weber's Methodology: The Unification of the Cultural and Social Sciences*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- ROLNICK, A. [2010]: Interview with Thomas Sargent. Federal Reserve Bank of Minneapolis, Minneapolis. <https://www.minneapolisfed.org/publications/the-region/interview-with-thomas-sargent>.

- RUTHERFORD, M. [1997]: American Institutionalism and the History of Economics. *Journal of the History of Economic Thought*, Vol. 19. No. 2. 178–195. o. <https://doi.org/10.1017/s1053837200000778>.
- SARGENT, T. J. [1977]: *Is Keynesian Economics a Dead End?* University of Minnesota and Federal Reserve Bank of Minneapolis, Minneapolis.
- SCAFF, L. A. [2014]: Max Weber in the United States. *Società Mutamento Politica*, Vol. 5. No. 9. 271–291. o.
- SNOWDON, B.–VANE, H. R. [2005]: *Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State*. Edward Elgar, Cheltenham.
- STIGLER, G. J. [1985]: Frank Hyneman Knight. The University of Chicago, Chicago.
- TRIBE, K. [2009]: A megszakadt kapcsolat. Max Weber és a gazdaságtudományok. *Buksz*, 21. évf. 1. sz. 56–62. o. <http://buksz.c3.hu/0901/09probltribe.pdf>.
- TRIGILIA, C. [2002]: *Economic Sociology. State, Market, and Society in Modern Capitalism*. Blackwell, Oxford, <https://doi.org/10.1002/9780470693599>.
- WAGNER, H. R. [1976/1984]: A német fenomenológia hatása az amerikai szociológiára. Megjelent: *Hernádi Miklós* (szerk.): *A fenomenológia a társadalomtudományban*. Gondolat, Budapest, 118–155. o.
- WEBER, M. [1930/1995]: *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*. Cserépfalvi, Budapest.
- WEBER, M. [1967]: *Gazdaság és társadalom*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- WEBER, M. [1979]: *Gazdaságtörténet*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- WEBER, M. [1982]: *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*. Gondolat, Budapest.
- WEEKS, J. [1998]: *A neoklasszikus közgazdaságtan kritikája*. Aula, Budapest.
- WEINBERG, S. [2016]: *A világ megismerése. Hogyan alakult ki a modern természettudomány?* Akkord, Budapest.
- WEINTRAUB, E. R. [1989]: Methodology Doesn't Matter, but the History of Thought Might. *The Scandinavian Journal of Economics*, Vol. 91. No. 2. 477–493. o. <https://doi.org/10.2307/3440125>.
- ZALAI ERNŐ [2000]: *Matematikai közgazdaságtan*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.